

PREZIDENCIJALIZACIJA HRVATSKIH STRANAKA: SLUČAJ HDZ-a

Dario Nikić Čakar

*Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: veljača 2010.

Sažetak Autor analizira transformaciju Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) u tip prezidencijalizirane stranke, koja se kao novi obrazac stranačke organizacije pojavljuje u sklopu šireg procesa prezidencijalizacije politike. Prezidencijalizacija političkih stranaka zamjećuje se u svim oblicima stranačke organizacije: u stranačkoj središnjici, stranci u Vladi i u parlamentarnoj stranačkoj frakciji. Autor najprije daje kratak pregled nastanka i razvoja HDZ-a do 2000. godine i dolaska Ive Sanadera na čelo stranke, određujući tu godinu kao demarkacijsku točku demokratske transformacije u Hrvatskoj i argumentirajući zašto istraživanjem neće obuhvatiti razvoj stranačke organizacije HDZ-a prije 2000. Zatim rastvara kontingentne i strukturne promjene u stranci i obrazlaže ih teorijskim i metodološkim alatima koncepta prezidencijalizacije. Promatrajući procese na sve tri razine demokratske politike, pokušava utvrditi uklapa li se HDZ u obrazac prezidencijalizirane stranke. Analiza je pokazala da se HDZ može svrstati u tip predsjedničke stranke koja je nastala kao rezultat tendencijske prezidencijalizacije stranačke strukture. Primijenjeni empirijski indikatori otkrivaju kako se HDZ oblikovao u tip prezidencijalizirane stranke na sve tri razine demokratske politike: stranačke organizacije, izbornog procesa i izvršne vlasti.*

Ključne riječi Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), politička stranka, hrvatski stranački sustav, prezidencijalizacija, Ivo Sanader

1. Uvod

Odlaskom Ive Sanadera s mjesta predsjednika Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) u srpnju 2009. godine okončan je devetogodišnji projekt kojim se nastojala provesti modernizacija i ideološko preusmjerenje stranke. HDZ je

u tom razdoblju prešao put od velike krize u kojoj se našao krajem 1990-ih i početkom 2000-ih preko oporbenog djelovanja tijekom vlade lijevog centra do statusa vladajuće stranke nakon dvaju ciklusa parlamentarnih izbora. Kakvu je stranku Sanader ostavio svojoj nasljed-

* Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta "Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj" provedenog uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH.

nici? Uklapa li se ona u neki od modela europskih političkih stranaka: kartelsku, narodnu, personalističku ili profesionaliziranu biračku stranku? Sigurno je da HDZ nije tek "obična" stranka, kako u hrvatskom tako i u regionalnom okruženju. Hrvatski stranački sustav svojevrsna je posebnost u postkomunističkim europskim zemljama, jer je riječ o najstabilnijemu stranačkom sustavu u Srednjoj i Istočnoj Europi. Naime dvije najjače stranke na izborima 1990. godine, od kojih je jedna HDZ, do danas su opstale kao najjači politički akteri, dok su se u ostalim državama perjanice demokratskih promjena dezintegrirale, gubile politički utjecaj ili su se utapale u nove političke saveze. I HDZ je poseban slučaj među postkomunističkim strankama, jer je riječ o stranci koja je u dvadesetogodišnjem razdoblju demokratske tranzicije i konsolidacije gotovo kontinuirano obnašala vlast, osim od 2000. do 2003. godine, kada je na vlasti bila koalicijska vlada lijevog centra.¹

Početna je hipoteza ovog rada da se HDZ tijekom Sanaderova mandata od 2000. do 2009. godine strukturirao u tip prezidencijalizirane stranke, koja se kao novi obrazac stranačke organizacije pojavljuje u sklopu šireg procesa prezidencijalizacije politike.² Prezidencijalizaci-

ja se odvija u trima političkim arenama suvremenih demokracija – onoj izvršne vlasti, političke stranke i izbornog procesa, a nastanak predsjedničkih ili prezidencijaliziranih stranaka nužan je preduvjet šireg procesa prezidencijalizacije demokratskog sustava. Prezidencijalizacija političkih stranaka zamjećuje se u svim oblicima stranačke organizacije: u stranačkoj središnjici, stranci u Vladi i u parlamentarnoj stranačkoj frakciji. Temeljna su joj obilježja povećanje institucionalnih i osobnih resursa političkih vođa te dominantna usmjerenost izbornog procesa na individualne pretendente na vlast. Poguntke i Webb (2005: 1-26) pronalaze četiri glavna uzroka tog fenomena, od kojih je prvi *internacionalizacija politike*. U rasponu od aktualnih političkih pitanja kao što su globalna ekonomska kriza i borba protiv međunarodnog terorizma do "običnih" tema vezanih za zaštitu okoliša, regionalnu suradnju, bilateralne odnose ili energetske politiku države su prisiljene surađivati i koordinirati svoje aktivnosti. Zbog toga ključnom postaje međuvladina razina odlučivanja, na kojoj predsjednici vlada preuzimaju glavnu ulogu, a nacionalni parlamenti i vlade samo ratificiraju prethodno donesene odluke. Kontinuirani *rast države* jedan je od tri makrosocijalna uzroka prezidencijalizacije politike koji je doveo do povećanja kompleksnosti upravljačkog aparata. Moderno upravljanje obilježavaju institucionalna diferencijacija (povećanje organizacijskih oblika) i institucionalna pluralizacija (povećanje broja istih oblika organizacije). Institucionalna diferencijacija i pluralizacija služe prvenstveno reduciranju kompleksnosti moderne države, a

¹ Češka Građanska demokratska stranka (ODS) i albanska Demokratska stranka (PDS) također su primjeri dugogodišnjih vladajućih stranaka, s respektabilnim trinaestogodišnjim stažom. Zasigurno najuspješnija stranka s obzirom na broj godina provedenih na vlasti jest Demokratska partija socijalista Crne Gore (DPSCG), koja je, što sama što u različitim koalicijama, vladala tijekom cijelog postkomunističkog razdoblja u Crnoj Gori.

² O konceptu prezidencijalizacije politike vidi: Poguntke i Webb, 2005; Poguntke, 2000;

Helms, 2005a i 2005b; Maddens i Fiers, 2004; Heffernan, 2005 te Bäck i dr., 2007.

prezidencijalizacija se javlja zbog potrebe za koordinacijom njezinih institucionalnih segmenata. *Promijenjena struktura masovnih komunikacija* značajno je odredila političke procese u modernim demokracijama. Politička se komunikacija usredotočuje na vizualnu prezentaciju političkih vođa i njihovih karakteristika, a zanemaruje političke programe. U izbornoj areni prestaju vrijediti tradicionalne konvencije političkoga (osobito biračkog) ponašanja, a prvenstvo preuzimaju posredovani oblici simboličke političke komunikacije. Masovni mediji imaju presudnu ulogu u određivanju načina na koji će političari komunicirati s biračima, ali isto tako političari iskorištavaju medijsku eksponiranost kako bi privukli glasove birača. To dovodi do posvemašnje "medijske kolonizacije politike", koja se sve više određuje kao polje personaliziranog djelovanja političkih vođa (vidi: Mughan, 2000; Meyer, 2003; Langer, 2007; McAllister, 2007). Posljednji uzrok prezidencijalizacije parlamentarnih sustava treba potražiti u procesu *erozije tradicionalnih društvenih rascjepa*. "Desetljećima se empirijski dokumentira slabljenje veza između političkih stranaka i društvenih klasa, slojeva ili skupina na koje se oslanjaju, čije interese, vrijednosti i identitete politički artikuliraju i predstavljaju, te iz njih regrutiraju svoje birače" (Kasapović, 2009). Naime ako slabe tradicionalni društveni rascjepi utemeljeni na klasi, religiji ili ideologiji, onda grupni identiteti više ne određuju biračku lojalnost, a presudnom za mobilizaciju birača postaje usmjerenost na političke vođe.

Rad je strukturiran u dvije cjeline. Najprije ću dati kratak pregled nastanka i razvoja HDZ-a, a zatim ću rastvoriti kontingentne i strukturne promjene u stranci te ih pokušati obrazložiti teorij-

skim i metodološkim alatima koncepta prezidencijalizacije. Promatrajući procese na sve tri razine demokratske politike, pokušat ću utvrditi uklapa li se HDZ u obrazac prezidencijalizirane stranke, odnosno je li i hrvatsku politiku počeo zahvaćati opći trend prezidencijalizacije kakav se zamjećuje u većini zapadnoeuropskih demokracija.

Da bih prikupio relevantne podatke koji potvrđuju ili opovrgavaju postavljenu tezu o prezidencijalizaciji HDZ-a, izvorno sam odlučio kombinirati kvalitativnu analizu sadržaja i tehniku intenzivnog intervjuiranja (Marsh i Stoker, 2005). Analizom sadržaja obuhvatio sam stranačke dokumente i odluke te tematski vezane intervjue i članke u hrvatskim dnevnim i tjednim novinama. Cilj je bio doći do što više materijala kojim bih provjerio ispravnost empirijskih pokazatelja prezidencijalizacije stranaka. Analizu sadržaja proveo sam na dvojim dnevnim novinama – *Jutarnjem listu* i *Vjesniku*, te na tjedniku *Globus*, čime sam nastojao smanjiti i otkloniti mogućnost uporabe neispravnih, neprovjerenih ili lažnih podataka koji se mogu pojaviti u novinarskim interpretacijama određenih događaja. Promatrano razdoblje obuhvaća devet i pol godina, od siječnja 2000. do kraja srpnja 2009. godine. Kada sam pokušao primijeniti tehniku intenzivnog intervjua, suočio sam se s problemom nemogućnosti pronalaska sugovornika spremnog na razgovor. Ciljani su mi informatori bili dugogodišnji stranački dužnosnici i organizacijski operativci, koji su najbolje upoznati s organizacijom i funkcioniranjem HDZ-a, međutim neodazivanje stranačkih čelnika opetovanim pozivima pokazali su se nepremostivom preprekom. Pokušao sam intervjuirati bivšega glavnog tajnika stranke, njegova zamjenika, predsjed-

nika Kluba zastupnika HDZ-a u Hrvatskom saboru te bivšu šeficu Sanaderova stranačkoga i Vladina ureda. Objašnjenje takve informacijske zatvorenosti zacijelo mogu pronaći u prirodi konzervativnih, a osobito prezidencijaliziranih stranaka, kakva je i HDZ, koje nisu sklonе otvorenoj političkoj komunikaciji.³

2. Kratka povijest HDZ-a do 2000. godine

Da bismo razumjeli promjene kroz koje HDZ prolazi posljednjih devet godina, moramo nešto znati o prirodi njegove stranačke organizacije te o ideološkoj orijentaciji tijekom posljednjeg desetljeća 20. stoljeća. HDZ se pojavio u osvit demokratskih promjena u Srednjoj i Istočnoj Europi, vrlo brzo preuzevši ulogu nositelja demokratizacijskih procesa u Hrvatskoj. Iako formalno registriran kao politička stranka, HDZ je zapravo razvio organizacijski oblik širokoga političkog pokreta okupljenog oko pitanja državne neovisnosti i nacionalne samosvojnosti. "Prvo, umjesto jasnoga stranačkog programa, HDZ je ponudio nejasnu platformu demokratske tranzicije kojom je dominiralo samo jedno pitanje – suverenost hrvatske države... Drugo, vođa pokreta, Franjo Tuđman, ubrzo

³ Hermetička zatvorenost HDZ-a prema ne-stranačkim osobama ozbiljan je problem, osobito zainteresiranim društvenim znanstvenicima, jer im ne ostavlja previše manevarskog prostora u njihovim nastojanjima za stvaranjem što potpunijeg uvida u procese i strukture stranke. Mogao bih ponuditi i nekoliko dodatnih objašnjenja nesuradnje – sociopsihološke osobine članova konzervativne stranke, strah od mogućih sankcija stranačkih tijela, sklonost stranačke elite zatvaranju ili jednostavno preopterećenost poslovima – ali time bih ušao u područje spekulacija koje nam ovdje zasigurno nisu potrebne.

je postao 'nedodirljivi' karizmatični vođa s gotovo mesijanskim značenjem za svoje sljedbenike, umjesto stranački vođa" (Čular, 2000: 35). Čular smatra kako je temeljno obilježje HDZ-a kao pokreta tijekom 1990-ih bilo to što se nije ni podijelio na nekoliko političkih stranaka, niti se dezintegrirao, a nije se ni transformirao u pravu političku stranku. Umjesto toga pokušao se institucionalizirati u obliku političkog režima. "Formalna unutrašnja struktura HDZ-a odraz je... specifičnog razvoja stranke u 1990-ima kada je funkcionirala kao mehanizam institucionalizacije nacionalističkog pokreta u neki oblik autokratskog režima unutar demokratskog okvira. Temeljne karakteristike su mu bile klijentelističko i karizmatično obraćanje biračima, neformalni unutarstranački odnosi i međupovezanost s državnim strukturama" (Čular, 2004: 43). Mirjana Kasapović tvrdi da je glavni akter hrvatske politike u tom transformacijskom razdoblju bio predsjednik države. Budući da je institucionalni aranžman polupredsjedničkog sustava bio skrojen isključivo prema njegovim preferencijama, druga važna pretpostavka njegove dominacije bila je upravo "karizmatično-klijentelistička priroda vladajuće stranke" (Kasapović, 2001: 21). Stranka svojem članstvu nije davala "vrijednosnu infuziju", nego se predstavljala kao vrijednost po sebi, niti je osiguravala "rutinizaciju ponašanja" u okviru stranačkih pravila i organizacijskih oblika. "S obzirom na način mobilizacije birača, HDZ je djelovao kao karizmatična stranka sa snažnim klijentelističkim elementima... Koristeći državnu vlast, HDZ je tijekom deset ratnih i tranzicijskih godina stvorio brojne klijentelističke skupine, koje su svoj povlaštenu pristup javnim dobrima plaćale izbornom-političkom potporom toj stranci" (2001: 22).

Formalni konstitucionalni aranžman tijekom 1990-ih zasigurno se može smatrati demokratskim. Ustav iz 1990. godine definirao je hrvatsku državu kao parlamentarnu demokraciju koja jamči ljudska i građanska prava, slobodno tržište i politički pluralizam. Polupredsjednički sustav vlasti, dizajniran prema francuskom uzoru, osiguravao je ravnotežu i međusobnu kontrolu glavnih političkih institucija: predsjednika države, parlamenta i Vlade. Međutim politička je praksa stvorila veliki "institucionalni prostor" u kojem je dominantnu poziciju zauzeo predsjednik države (Kasapović, 2001). Dominantni stil Tuđmanove vladavine ne može se označiti kao demokratski, već ga karakteriziraju suštinski elementi autoritarne vladavine. Čular (2001) navodi kako takav režim ipak nije uspio osigurati dovoljno široku potporu da bi se napustile osnovne demokratske procedure i institucije. Formalna institucionalna ograničenja, koja je HDZ često zloupotrebljavao, ipak su spriječila punu institucionalizaciju autoritarnog režima i prisiljavala HDZ da legitimira svoju vlast na regularnim izborima. To je razlog zbog kojeg je Čular taj tip režima između 1990. i 1999. nazvao autoritarnom demokracijom.⁴

Transformacija političkog sustava, iz komunističkoga autoritarnog u demokratski, u Hrvatskoj je tekla prilično sporo. Najvažniji čimbenik koji je utjecao na

⁴ Brojni autori koji su analizirali demokratsku transformaciju u Hrvatskoj gotovo su jednodušno novouspostavljeni politički poredak nazivali autoritarnim režimom. Ostali su pojmovi kojima je označavan: delegirana demokracija, anokracija, neliberalna demokracija, izborna demokracija, defektna demokracija, autoritarno-populistički i nacionalističko-populistički režim (više u: Kasapović, 2001).

brzinu tih promjena zasigurno je bio rat, koji je "tranzicijske procese u zemlji učinio drugorazrednima" (Kasapović, 2001: 16). Zbog toga i zbog prethodno navedenih razloga većina se relevantnih autora slaže kako u cijelom razdoblju 1990-ih ne možemo govoriti o demokratskoj konsolidaciji (Zakošek, 2001 i 2002; Kasapović, 2001; Čular, 2000 i 2001). Smjena vlasti 2000. godine prijeloman je trenutak demokratske transformacije u Hrvatskoj, jer tada nastupa kraj duge faze tranzicije i započinje uspješno razdoblje konsolidacije demokracije. Wolfgang Merkel (2009) smatra kako je demokracija u Hrvatskoj devedesetih još uvijek bila defektna, ali je nakon smrti Franje Tuđmana ostvaren osobito brz napredak u konsolidaciji. Konsolidacija je donijela povećanje demokratske legitimnosti, eliminaciju antisustavskih stranaka, prihvaćanje demokratskih pravila i procedura te sklapanje širokoga političkog konsenzusa o smjeru razvoja hrvatske politike i političkog sustava, osobito u pogledu hrvatske budućnosti u euroatlantskim integracijama.

Opravdano je pitanje zašto smo iz analize HDZ-a isključili razdoblje njegove povijesti do 2000. godine? Iz prethodnoga kratkog prikaza razdoblja nameće se jasan odgovor: ne postoje teorijske, konceptualne ni metodološke pretpostavke kojima bismo legitimirali jedan takav istraživački pothvat. Prvo, HDZ je tijekom 1990-ih zadržavao i osnaživao karakter nacionalističkog pokreta okupljajući različite društvene elemente i skupine. Kontekstualni čimbenici rata i okupiranoga državnog teritorija bitno su pridonijeli profiliranju takvoga organizacijskog oblika, zbog čega ne možemo govoriti o HDZ-u kao pravoj političkoj stranci u tom desetljeću. Smrt nepriko-snovenog šefa Franje Tuđmana u stude-

nome 1999, poraz na izborima u siječnju 2000. te posljedični unutarstranački sukobi, frakcioniranje i lomovi omogućili su stvaranje pretpostavki za transformaciju HDZ-a u političku stranku koja je sposobna djelovati kao sustavski element u demokratskim institucijama. Nakon dvije godine provedene u pokušajima stabilizacije i "čišćenja" stranke stranačko vodstvo predvođeno Ivom Sanaderom dalo je HDZ-u novu "vrijednosnu infuziju". Napušten je Tuđmanov utemeljiteljski program usmjeren prema stvaranju hrvatske države i nacionalnoj isključivosti, a definiran je novi stranački identitet baziran na proeuropskoj politici, nacionalnom prioritetu uključivanja u Europsku Uniju i NATO, repozicioniranje stranke kao umjerenoga desnog centra zapadnoeuropskog tipa te na multietničkoj toleranciji i pomirbi sa Srbima. Drugo, formalni institucionalni dizajn polupredsjedničkog sustava vlasti u političkoj je praksi poprimio patološke oblike, opisane pojmom autoritarne demokracije. Pobjedom koalicije lijevog centra na siječanjskim izborima 2000. godine osiguran je preduvjet za promjenu sustava vlasti i napuštanje semiprezidencijalizma. Ustavnim promjenama u jesen iste godine to je i učinjeno, čime je uveden parlamentarni sustav. Te su formalne promjene imale utjecaja i na razvoj stranačkog sustava, jer je predominantni stranački sustav 1990-ih ustupio mjesto višestranačkom sustavu umjerenoga ili polariziranog pluralizma (Čular, 2001). I, treće, razlog nemogućnosti primjene koncepta prezidencijalizacije na HDZ do 2000. godine leži i u prirodi transformacijskih procesa u Hrvatskoj. Dugo razdoblje tranzicije 1990-ih obilježeno je defektnom demokracijom i osobnim stilom vladavine, dok je promjena vlasti označila početak pune

demokratske konsolidacije i institucionalizacije stranačkog djelovanja, osobito HDZ-ova.

Nakon što sam odredio 2000. godinu kao demarkacijsku točku demokratske transformacije u Hrvatskoj i argumentirao zašto istraživanjem neću obuhvatiti razvoj stranačke organizacije HDZ-a prije te godine, okrećem se središnjem dijelu ovog rada i primjeni koncepta prezidencijalizacije u analizi HDZ-a na trima razinama: stranačke organizacije, izbornog procesa i izvršne vlasti.

3. Primjena koncepta prezidencijalizacije na slučaj HDZ-a

3.1. Prezidencijalizacija HDZ-a na razini stranačke organizacije

Prezidencijalizacija stranaka znači povećanje političke moći predsjednika stranke u odnosu prema stranačkim frakcijama, aktivistima i vodstvima lokalnih stranačkih organizacija. Dominacija se ostvaruje proširivanjem zone autonomije u formuliranju stranačkih *policy*-programa i povećanjem resursa, osobito uspostavom predsjedničkog ureda. Stranački vođe nastoje provesti strukturne promjene uvođenjem izravnih izbora vodstva od strane stranačke baze, čime se zaobilaze stranačke organizacije i podružnice. Osim toga pokušavaju ostvariti kontrolu nad stranačkim strojem formalnim promjenama stranačkih statuta, koji bi im zajamčili izravan nadzor nad organizacijom. Dva najznačajnija procesa koja su uzrokovala prezidencijalizaciju političkih stranaka jesu razvoj masovnih medija i slabljenje stranačke identifikacije. Ako političke stranke konvergiraju u pogledu svojih političkih platformi i programa, onda se one razlikuju prema stranačkim vo-

đama zbog kojih se birači odlučuju glasovati za njih (Cole, 2008). Prema Davidu Samuelsu, prezidencijalizam stvara prezidencijalizirane stranke. Stranke u parlamentarizmu usmjerene su samo na osvajanje mjesta u parlamentu, a osvajanje izvršnih položaja neizravna je posljedica izbora i može biti rezultat čak i poslijeizbornih koalicijskih pregovora. Za razliku od toga u predsjedničkim sustavima stranke imaju drukčije organizacijske oblike, jer im je primarni izborni cilj osvajanje izvršne vlasti (Samuels: 2002: 462; vidi i Kasapović, 2008). Imajući to u vidu, može se reći da i u prezidencijaliziranim parlamentarnim sustavima političke stranke sve više prilagođavaju svoje izborne strategije i organizacijske oblike osvajanju premijerskog položaja, bez obzira na formalna stranačka, izborna i ustavna pravila. Postoji nekoliko indikatora koji otkrivaju kontingentne i strukturne promjene prezidencijaliziranih stranaka (Poguntke i Webb, 2005): promjena stranačkih pravila i statuta kojima se daju veće ovlasti predsjednicima; povećanje financijskih i kadrovskih resursa u uredima predsjednika stranaka; sposobnost stranačkog vođe da provodi programe neovisno o stranci; plebiscitarni modeli političke komunikacije i mobilizacije; institucionalizacija izravnog izbora stranačkog vodstva; dokazi o personalizaciji stranačkih mandata (predsjednici stranaka postaju osobe koje dotada nisu bile na najvišim stranačkim položajima).

Nakon smrti Franje Tuđmana i poraza na izborima HDZ je početkom 2000. godine prolazio kroz najdublju krizu od svojeg nastanka. Stranka je ostala bez snažnoga autoritarnog vođe, oca utemeljitelja, koji ne samo da ju je predstavljao već ju je i identitetski potpuno supstituirao. Kontekstualno uvje-

tovana struktura političkog pokreta počela je pokazivati sve svoje slabosti, jer su brojne koalicije moći i frakcije unutar stranke započele borbu za prevlast.⁵ U takvim je okolnostima za predsjednika stranke izabran Ivo Sanader.⁶ Sanadera je većina stranačkih veterana smatrala prijelaznim rješenjem u procesu izgradnje novog HDZ-a jer je u tom trenutku percipiran kao "najmanje zlo" od svih potencijalnih kandidata. Međutim Sa-

⁵ Otvoreni unutarstranački sukobi, previranje, osipanje članstva, frakcioniranje i odcjepljivanje dijela stranačke elite naveli su neke političke komentatore da HDZ podrugljivo nazovu Hrvatskom demoliranom zajednicom. HDZ je s višegodišnjom odgodom doživio sličnu sudbinu kao i drugi pokreti koji su predvodili demokratske promjene u Srednjoj i Istočnoj Europi. Za razliku od HDZ-a njihova je uloga završila prijelazom iz komunizma u demokraciju, jer je vezivno tkivo većine pokreta bio njihov liberalno-demokratski karakter. Suprotno tomu, dominantni obrazac HDZ-a kao stranke bio je nacionalistički, što mu je omogućavalo nastavak dominacije u novoizgrađenomu političkom sustavu.

⁶ Sanaderova politička biografija otkriva kako je prije izbora za predsjednika pripadao drugom razredu HDZ-ove stranačke elite. Politički se aktivirao u inozemstvu osnivanjem ogranka HDZ-a, a po povratku u Hrvatsku 1992. bio je izabran za zastupnika u Saboru. Kratko je vrijeme obnašao dužnost ministra znanosti, tehnologije i informatike, a izravno je surađivao i s Tuđmanom, kojemu je godinu dana bio predstojnikom ureda. Najveći je dio svoje političke karijere tijekom 1990-ih proveo kao zamjenik ministra vanjskih poslova. Tu je uspio izgraditi političku mrežu utemeljenu na osobnom povjerenju s ljudima koji će mu poslije postati najbliži suradnici i sljedbenici. U stranačkoj je organizaciji jedno vrijeme obnašao dužnost međunarodnog tajnika, a do trenutka izbora za predsjednika bio je član Predsjedništva.

nader je vrlo brzo uvidio kako se nalazi u poziciji da postane trajno rješenje za HDZ. Prve dvije godine svojeg mandata proveo je u nastojanjima da stabilizira stranku, kojoj su neki čak predviđali i brz kraj uslijed izbornog debakla.⁷ Glavni problem s kojim se suočavao bila je stalna opasnost od frakcioniranja stranke i osipanja članstva. Služeći se statutarno određenim ovlastima predsjednika, isključivao je članove koji su otvoreno zagovarali mogućnost osnivanja frakcija, naglašavajući kako ima dovoljno prostora za pluralizam mišljenja i ideja u sklopu stranačke programske deklaracije. Na izvještajnom saboru u lipnju 2001. godine, zajedno s predsjednikom Kluba zastupnika HDZ-a, pokušao je provesti izmjene Statuta kojima bi se Predsjedništvu stranke dale veće ovlasti, osobito na području imenovanja i razrješenja. Predviđena je i mogućnost kooptiranja članova u Predsjedništvo, nauštrb onih koji su prošli na unutarstranačkim izborima, ali se zbog prevelikih otpora odustalo od najavljenih promjena.

U Sanaderovim pokušajima da zadojbe potpunu kontrolu nad strankom

ključnim se pokazao Sedmi opći sabor HDZ-a u travnju 2002. godine. Naime dotada se u glavnoga Sanaderova protukandidata prometnuo Ivić Pašalić, predvodnik desnoga nacionalističkog krila HDZ-a koji se deklarirao kao nastavljatelj Tuđmanove političke ostavštine. U pripremama za izborni kongres Sanader je htio osigurati što bolju startnu poziciju povećanjem broj izaslanika onih unutarstranačkih organizacija koje su vodile njemu bliske osobe.⁸ Sami su izbori protekli u napetoj atmosferi i bolje bi se mogli opisati kao manipulativno-kriminogeno političko djelovanje nego kao stvarni demokratski izbori.⁹ Sanader je odnio tijesnu pobjedu osvojivši 1005 glasova, samo 93 više od Pašalića, obećavši kako će u narednom dvogodišnjem mandatu osigurati pobjedu HDZ-a na parlamentarnim izborima. Da je dobio samo

⁸ Najočitiji primjer bilo je povećanje kvote za izaslanice Zajednice žena HDZ-a "Katarina Zrinski", koju je vodila njegova bliska suradnica Jadranka Kosor. Mjesto predsjednice te organizacije pokazat će se jednim od važnijih za daljnje učvršćivanje Sanaderova položaja (vidi fusnotu 11).

⁹ Dva su se događaja pokazala osobito spornima u sukobu suprotstavljenih strana. Prvi je bio tiskanje i podjela akreditacijskih iskaznica kojima su se izaslanici trebali legitimirati. Glavni tajnik stranke doveo je u pitanje regularnost izbora tvrdnjom da se Sanaderov član Izbornog povjerenstva neovlašteno i protivno Statutu uključio u taj postupak manipulirajući iskaznicama u korist Sanadera. Drugi važan element bilo je angažiranje privatne zaštitarske tvrtke čiji su djelatnici fizički onemogućili Pašalićevim ljudima da prisustvuju sjednici Izbornog povjerenstva koje je prebrojavalo glasove. Iako ta dva događaja nikad nisu službeno potvrđena, jer je svaka strana nudila svoju verziju istine, bacila su sjenu sumnje na legitimnost izbora i poštovanje demokratske procedure.

⁷ HDZ je na parlamentarnim izborima 2000. godine doživio težak poraz. S osvojenih 24,4% glasova bio je to najlošiji izborni rezultat HDZ-a na svim dotad održanim nacionalnim izborima. Tijekom 1990-ih u tri je ciklusa parlamentarnih izbora HDZ redovito osvajao oko 45% glasova, što mu je osiguravalo apsolutnu mandatnu većinu u parlamentu, stoga je taj pad od gotovo 21% zadao snažan udarac vodstvu stranke. Ništa bolje nije prošao ni HDZ-ov kandidat na predsjedničkim izborima koji su se održali u siječnju 2000, samo tri tjedna nakon parlamentarnih izbora. Ispao je u prvom krugu glasovanja s osvojenih 22,5% glasova, a u drugi su krug prošla dvojica kandidata koalicije lijevog centra (vidi u: Zakošek, 2002).

osam glasova manje, po stranačkom bi se Statutu izbori nastavili u drugom krugu.¹⁰ Naglasivši kako je njegova pobjeda na izborima zapravo igra nulte sume u kojoj “pobjednik uzima sve”, Sanader se okrenuo eliminaciji svih onih pojedinaca i grupacija u stranci koje je percipirao kao izravne političke protivnike. Širokim tumačenjem Statuta stranke počeo je istiskivati Pašalićevu struju iz HDZ-a, a glavni instrument kojim se služio bila je statutarna odrednica o isključivanju svih članova koji nanose štetu političkim interesima i ugledu stranke. Čular (2004) navodi kako je HDZ, nakon što je Sanader pobijedio na izborima i suočio se sa snažnom opozicijom u stranci, Statutu pridodao posebnu proceduru “brisanja iz članstva stranke”, a Sanader se tim novim mehanizmom obilato služio. Predsjedništvo i Središnji odbor isključili su sve članove koji su označeni kao destruktivni elementi novog HDZ-a, uključujući i Pašalića.¹¹ Sanader je uvijek nudio isti razlog isključivanja: vodili su paralelnu politiku i djelovali protiv-

¹⁰ Sanaderova pobjeda na unutarstranačkim izborima dovela je i do frakcioniranja Kluba zastupnika HDZ-a u Hrvatskom saboru. Petro zastupnika HDZ-a predvođeno poraženim Pašalićem osnovalo je svoj Klub zastupnika Hrvatskog bloka, dok su trojica osnovala Klub zastupnika HIP-a, kojima se pridružila i jedna neovisna HDZ-ova disidentica.

¹¹ Da bi osigurao potporu svojim radikalnim potezima, Sanader je morao promijeniti odnos snaga u Predsjedništvu stranke jer je u to tijelo ušao podjednak broj njegovih i Pašalićevih ljudi. Zbog toga je, da bi osigurao jedan glas prevage, s mjesta predsjednice Zajednice žena HDZ-a maknuo Jadranku Kosor, koja je ionako kao zamjenica predsjednika stranke ušla u Predsjedništvo, a na njezino je mjesto postavio osobu od povjerenja, koja je automatizmom ušla u Predsjedništvo.

no programskim odrednicama i općem duhu stranke. Osim korištenja mehanizma isključivanja iz stranke novo je vodstvo raspuštalo i lokalne stranačke organizacije i podružnice za koje se smatralo da su protivne novoj politici. Po riječima jednog člana Predsjedništva, Sanader je imao punu potporu u “kreiranju i provođenju politike na unutarstranačkomu, državnomu i međunarodnom planu”.

Nakon što se riješio destruktivnoga opozicijskog djelovanja u stranci, Sanader se usmjerio učvršćivanju svog položaja i proširivanju područja autonomnog djelovanja. Pripremajući HDZ za nadolazeće parlamentarne izbore u jesen 2003. godine, s bliskim je suradnicima paralelno radio i na prijedlogu izmjena Statuta kojima bi se proširile ovlasti predsjednika i Predsjedništva stranke. Na izvještajnom saboru u lipnju oko 5500 izaslanika aklamacijom je prihvatilo novi stranački statut kojim su proširene ovlasti Predsjedništva na račun Središnjeg odbora. Sanader i njegovi suradnici u Predsjedništvu dobili su pravo sastavljanja stranačkih lista za parlamentarne izbore, što se pokazalo kao neosporan dokaz rastuće moći predsjednika stranke. Time je stekao kontrolu nad procesom regrutacije stranačke elite, ali i vrlo važan instrument za nagrađivanje i kažnjavanje članova stranke. Osim toga statutarnim je promjenama veće ovlasti dobio i Klub zastupnika HDZ-a u Hrvatskom saboru, koji će postati jedno od središnjih tijela stranke. Posljednja važna promjena tiče se trajanja dužnosničkih mandata u HDZ-u, koji su novim Statutom produženi s dvije na četiri godine.

Pobjedom na parlamentarnim izborima i posljedičnim formiranjem koali- cijske vlade, čime se HDZ nakon četiri godine opozicijskog djelovanja vratio na vlast, Sanader je dobio “vjetar u leđa” i

odatnu učvrstio svoj neupitni položaj u stranci. Pokušavajući centralizirati političko odlučivanje i koordinirati procese formuliranja politika, nastojao je stvoriti jedinstvenu liniju zapovijedanja, delegiranja i kontrole koja povezuje tri razine stranačke organizacije: stranku u Vladi, stranačku parlamentarnu frakciju i stranačku središnjicu (izvanparlamentarnu stranačku organizaciju). Dakako, stranka u Vladi sa Sanaderom na čelu bila je najviša točka u hijerarhijskom lancu i centar u kojem su se donosile najvažnije političke odluke. Nesumnjivo je dominirala nad ostalim dvjema središnjicama, pretvarajući ih u tijela koja samo potvrđuju (parlament) odnosno podržavaju (stranačka središnjica) prethodno donesene odluke.¹² Kombinacijom unutarstranačkih izbora i mogućnošću kooptiranja novih članova središnjih stranačkih tijela Sanader je postigao iznimno visoku razinu kadrovske preklapanja Vlade i parlamentarne frakcije s Predsjedništvom stranke. Unutarstra-

¹² Ingrid van Biezen (2003) u svojoj studiji o političkim strankama u novim demokracijama donosi sasvim suprotan zaključak: za razliku od zapadnoeuropskih stranaka, kod kojih je stranka u vladi dominantan dio stranačke organizacije, u novim demokracijama izvanparlamentarna stranačka organizacija ima ključan utjecaj na stranku u vladi i parlamentarnu frakciju. Nekoliko je razloga takve dominacije: formalna stranačka pravila i statuti koji jasno propisuju nadređenost stranačke središnjice, financijski i kadrovski resursi izvanparlamentarne stranačke organizacije i sukladno tome visoka razina profesionalizacije. Protuargument tako postavljenom tezi, kojeg je svjesna i Biezen, tvrdi da je, zbog vrlo visoke razine kadrovske preklapanja, analitičko razdvajanje tih razina stranačke organizacije besmisleno. Stranačka je središnjica zbog toga u praksi samo podružnica stranačke organizacije u vladi.

načkim izborima u travnju 2004. godine i naknadnim kooptiranjem nekoliko novih članova Predsjedništva zatvoren je hijerarhijski lanac koji je vodio do samoga srca upravljačkog stroja – Sanaderova centra u Vladi. Naime u desetoročlano Predsjedništvo, osim Sanadera kao predsjednika, Kosor kao zamjenice i još nekih članova koji su ušli po funkcijama, izabrano je sedam ministara i tri dužnosnika u parlamentu: predsjednik i potpredsjednik Sabora te predsjednik Kluba zastupnika HDZ-a. Samo dva dana kasnije na konstituirajućoj sjednici Predsjedništva stranke kooptirano je još dvoje novih članova: ministrica vanjskih poslova i predsjednik saborskog Odbora za vanjsku politiku, a nedugo nakon njih i ministar gospodarstva.¹³

Plebiscitarne tehnike političke komunikacije i mobilizacije osobito su vidljive na stranačkim saborima (izbornima ili izvještajnim), koji su od 2003. godine postali aklamacijska tijela koja samo potvrđuju predložene kandidate i odluke donesene na nekomu drugom mjestu. Vješto politički inscenirani, medijski eksponirani te orijentirani prema simboličko-vizualnoj političkoj komunikaciji, izborni stranački sabori provodili su se bez ikakve mogućnosti izbora među ra-

¹³ Pod kontrolom predsjednika stranke stranačka tijela često su se služila kooptiranjem kao načinom nagrađivanja odanih suradnika: tako je primjerice na prvoj sjednici Nacionalnog vijeća nakon unutarstranačkih izbora kooptirano 19 novih članova. Na prvoj sjednici Središnjeg odbora kooptirana su tri nova člana. Takva se praksa nastavila i poslije, a najbolji je primjer onaj ministra znanosti, obrazovanja i športa koji je u Sanaderovoj prvoj vladi bio nestranački ministar. Samo dan nakon učlanjenja u HDZ prije parlamentarnih izbora 2007. godine kooptiran je u Predsjedništvo stranke.

zličitim kandidatima, anulirajući svaku unutarstranačku demokraciju. Recentna istraživanja pokazuju kako se HDZ nalazi ispod prosjeka hrvatskih političkih stranaka u pogledu stupnja unutrašnje stranačke demokracije (Čular, 2004).¹⁴ Tako su na kongresu 2004. godine predsjednik stranke Sanader, njegova zamjenica Kosor i deset članova Predsjedništva izabrani bez protukandidata. Samo se za Središnji odbor, koji ima 25 članova, biralo između 26 kandidata.¹⁵ Isti se izborni obrazac ponovio 2008. godine, kada su predsjednik, zamjenica i članovi Predsjedništva ponovno izabrani bez protukandidata. Ivo Sanader izabran je gotovo aklamacijski jer je od 2481 nazočnog izaslanika dobio 2467 glasova, uz 14 nevažećih listića. Izbori članova Središnjeg odbora pokazali su se “demokratskim napretkom” jer se za 25 mjesta natjecalo 39 kandidata. Aklamacijski izbori kao oblik nekompetitivnih izbora (Hague, Harrop i Breslin, 2001) svoj su vrhunac doživjeli na stranačkom saboru u srpnju 2009. godine, kada je HDZ trebao izabrati Sanaderova nasljednika na čelu stranke. Sanader je svojom nasljednicom imenovao dugogodišnju suradnicu Kosor, a sebe je predložio počasnim predsjednikom stranke. Više od 9000

¹⁴ Neki su najbliži Sanaderovi suradnici često isticali kako je HDZ-u potreban jedan takav snažan vođa. Tako je primjerice Kosor u jednom intervjuu izjavila “kud Sanader, tud i ja”, a jedna od njegovih najbližih suradnica i šefica njegova premijerskog kabineta naglasila je “kako je demokracija lijepa, ali mora se znati tko je lider”.

¹⁵ U Središnji je odbor izabrana izaslanica jedne županijske organizacije koja se sama kandidirala, jer je smatrala nekorektnim i nedemokratskim način na koji je preko središnjice stranke kandidiran predstavnik njezine županije.

izaslanika na saboru je dizanjem ruku samo potvrdilo predložene kandidate i statutarne promjene, a glavnom tajniku nije preostalo ništa drugo nego da konstatira kako su “svi za”.

3.2. Prezidencijalizacija HDZ-a na razini izbornog procesa

Na razini prezidencijalizacije izbornog procesa važna su tri aspekta. Prvo, nastoji se utvrditi stavljaju li stranke u izbornim kampanjama veći naglasak na stranačke vođe. Drugo, očekuje se da personalizirana kampanja ima utjecaja i na medije, koji se sve više usredotočuju na stranačke vođe. I, treće, ako su stranačke kampanje i medijsko pokrivanje izbora orijentirani na političke vođe, pretpostavlja se da glavni kandidati svojom ličnošću i osobinama privlače sve više glasova birača. Mirjana Kasapović (2009) ističe kako se taj fenomen u starijim izbornim studijama konvencionalno nazivao personalizacijom izbora, dok je sada uklopljen u tematski šire i analitički zahtjevnije rasprave o prezidencijalizaciji politike.¹⁶ “Predsjednički su izbori vrlo

¹⁶ “Personalizacija i prezidencijalizacija izbora nisu potpuno istovjetni pojmovi: dok se pod prvom misli na primarnu usmjerenost birača u izborima na pojedine kandidate umjesto na stranke i programe, pod drugom se podrazumijeva poglavita usmjerenost samo na političke vođe kao ‘jedine kandidate’” (Kasapović, 2009: 4).

Tri glavna čimbenika utječu na odluku birača o tome za koga će glasovati: pored spomenute kandidatske preferencije to su i stranačka identifikacija te problemska (*policy*) orijentacija. Personalistički pristup istraživanju izbora tvrdi kako kandidatsko glasanje sve više potiskuje stranačku identifikaciju i problemsku orijentaciju kao najvažnije odrednice odluke birača za koga će glasovati (Kasapović, 2004). Međutim postoje ozbiljne komparativne analize izbora koje opovrgava-

personalizirani. Prezidencijalizacija izbornog procesa parlamentarnih sustava znači da uloga stranačkih vođa dobiva veliko značenje u izbornim kampanjama. To se odnosi i na strategije kampanja političkih stranaka i na medijsku pokrivenost kampanja” (Poguntke, 2000: 9). Empirijski indikatori prezidencijalizacije na toj su razini prilično jasni (Poguntke, 2000; Poguntke i Webb, 2005): medijsko pokrivanje izborne kampanje uglavnom se usredotočuje na stranačke vođe i premijerske kandidate; stranačke kampanje u prvi plan ističu osobnost i sposobnosti vodećih kandidata (personalizirane stranačke kampanje); mediji, posebice televizija, nastoje predstaviti izbornu kampanju kao “konjsku utrku” (naglasak se stavlja na to koliko tko dobiva određenim potezom ili tko vodi, a zanemaruju se politički sadržaji); povećava se utjecaj vodećih kandidata na biračke preferencije, a time i na rezultate izbora.

Prezidencijalizacija parlamentarnih izbora u Hrvatskoj započela je predizbornom kampanjom 2003. godine, a najutjecajniju ulogu, što su naknadno kopirale i druge stranke, imali su Ivo Sanader i HDZ. Pripremajući se za izbore, HDZ je oformio dva izborna stožera: prvi je vodio Sanader, a u njemu je sudjelovalo pedesetak stranačkih dužnosnika koji

ju tu tezu. One su došle do uvida da ne postoji jedinstven trend porasta kandidatskoga glasovanja te da su kandidatske preferencije zasnovane uglavnom na biračkoj procjeni problemske kompetentnosti i vodstvene sposobnosti političara, a tek onda na njihovim osobnim karakteristikama i nepolitičkim svojstvima (Kasapović, 2004; King, 2002; Kase, 1994). Politički su sadržaji i ideologije još uvijek važniji od simbola, a programi od osoba koje ih predstavljaju.

su radili na formuliranju stranačkih politika i modeliranju izbornog programa, dok je drugim upravljao glasnogovornik HDZ-a s jasnim zaduženjima pripreme kampanje i stvaranja novog imidža stranke i njezina predsjednika. Koristeći se iskustvom marketinških stručnjaka njemačkog CDU-a i osobito irske republikanske stranke Fiánna Fail, HDZ je usmjerio svoju izbornu kampanju isključivo na Sanadera, predstavljajući ga kao sposobnog i dinamičnog vođu koji je u stanju donijeti napredak.¹⁷ Tomu dojmu dinamizma predsjednika stranke pridonio je i predizborni slogan “Pokrenimo Hrvatsku”, a na svim izbornim plakatima nalazio se samo Sanader.

Koristeći se obrascima izravne i neposredovane političke komunikacije, Sanader se, predstavljajući izborni program HDZ-a, izravno obraćao biračima. Inzistirao je na tome da za razliku od drugih stranaka HDZ želi građanima pružiti jamstva da će ostvariti zadane ciljeve sklapajući s njima svojevrstan ugovor. Kao predsjednik stranke i pretendent na premijerski položaj on se smatrao jedinim odgovornim za ostvarenje tih ciljeva, stoga su građanima tijekom kampanje dijeljene jamstvene kartice. Na njima je na jednoj strani bila Sanaderova slika i citat “Za mene su ljudi ispred politike”, dok je na drugoj strani realizaciju pet sa-

¹⁷ Od tih je stranih stručnjaka osobitu pažnju privlačio Irac Patrick James Mara, poznatiji kao PJ Mara, marketinški i medijski guru uz čiju su pomoć republikanci Charles Haughey i Bertie Ahern sa svojom strankom Fiánna Fail osvojili po tri uzastopna premijerska mandata tijekom 1980-ih i 2000-ih. Marine kampanje uvijek su bile medijski uvjerljive, s prepoznatljivim sloganima, a u većini spotova i na izbornim plakatima sva je pažnja bila usmjerena na vođu, uz minimalno pojavljivanje ostalih članova stranke.

žetih ciljeva jamčio svojim potpisom.¹⁸ Takvim je oblicima političke komunikacije zaobišao stranačke oblike posredovanja između sebe i birača, predstavljajući se izravno odgovornim za uspjehe ili neuspjehe u vođenju državne politike. Zbog toga se može zaključiti kako strategija HDZ-ove kampanje zapravo nije bila usmjerena prema osvajanju mjesta u parlamentu te posljedičnom preuzimanju izvršne vlasti. Predstavljanjem Sanadera kao jedinog kandidata koji osobno preuzima odgovornost i ne skriva se iza stranačke organizacije otkriva se jasna namjera stranačke kampanje da se osvoji isključivo premijerski položaj.¹⁹

¹⁸ Plaćenim oglasom u dnevnim novinama ovako je predstavljen program stranke: "Program HDZ-a sažet je u pet jamstava dr. Ive Sanadera. Kao potpuna novost na hrvatskoj političkoj i izbornoj pozornici, 'jamstvena kartica' dr. Sanadera posreduje punu iskrenost i otvorenost prema građanima, potvrđuje spremnost na odgovornost i provjeru, te se, prvi put u Hrvatskoj, javlja kao svojevrsni izravni 'ugovor s građanima'. U sadašnjim političkim i gospodarskim okolnostima preuzimanje takve odgovornosti znak je pune političke spremnosti da se preuzmu teške zadatke na ukupnoj konsolidaciji Hrvatske i njezina gospodarskog i društvenog života".

¹⁹ Nešto slično dogodilo se u talijanskoj izbornoj kampanji 2001. godine, kada je vođa stranke Forza Italia Silvio Berlusconi gostovao u jednoj televizijskoj emisiji. U studio je teatralno donio papir ovjeren kod javnog bilježnika koji je predstavio kao "Ugovor s talijanskim narodom". U njemu je iznio pet najvažnijih točaka svog programa, koji je pred očima javnosti isto tako teatralno potpisao. Berlusconi je tvrdio kako ugovorom preuzima obvezu da će ostvariti četiri od pet najvažnijih točaka svog programa, uz obećanje da se u slučaju neuspjeha više nikada neće kandidirati te da će zauvijek napustiti politiku (Grubiša, 2007).

Nameće se jasan zaključak kako je HDZ, služeći se savjetima stranih marketinških stručnjaka, oblikovao izbornu strategiju po uzoru na dominantne trendove izbornih kampanja političkih stranaka u zapadnim demokracijama. Sanader je u tom pogledu bio potpuno iskren. U prvom intervjuu nakon osvojenih izbora rekao je kako su kampanju koncipirali na nečemu što je već odavno prisutno u svjetskoj politici: na personalizaciji kampanje i personalizaciji stranke. Navodeći uspješne primjere Blaira, Schrödera, Busha i Aznara, naglasio je kako "Ljudi hoće vidjeti tko to vodi stranku, tko je taj lider stranke i sve se više ljudi, osim s programom i strankom, identificira i s liderom stranke. To rade sve moderne zapadne stranke". Opovrgavajući tvrdnju da je stvorio kult ličnosti u HDZ-u, istaknuo je kako je personalizacija stranke jedno, a kult ličnosti nešto drugo. "Ja nisam imao savjetnike kako postati lider poput Blaira. Vi to imate ili nemate. Biti lider – to se ne može naučiti."

3.3. *Prezidencijalizacija HDZ-a na razini izvršne vlasti*

Na razini izvršne vlasti prezidencijalizacija znači slabljenje kolektivnog karaktera vlade i jačanje premijerove moći. "Tražimo dokaze o pomicanju političke moći unutar izvršne vlasti prema šefu vlade, što je povezano s pokazateljima rastuće izvršne autonomije u odnosu prema njegovoj stranci" (Webb i Poguntke, 2005: 337). Dva su najznačajnija elementa prezidencijalizacije izvršne vlasti širenje političke moći izvan autonomnih zona i povećanje resursa kojima se mogu nadvladati potencijalni otpori drugih aktera. Resursi mogu biti formalni, poput prerogativa, broja osoblja, financiranja, ali i neformalni, kao

što su mogućnost određivanja dnevnog reda ili definiranje političkih alternativa (O'Malley, 2007). U političkoj praksi to bi trebalo dovesti do toga da je kabinet sve manje mjesto gdje se donose političke odluke i iznose političke inicijative. Indikatori prezidencijalizacije na toj su razini sljedeći (Poguntke i Webb, 2005; Poguntke, 2000; Helms, 2005; Bäck i dr., 2007; Heffernan, 2006): porast resursa koji su na raspolaganju šefu vlade (osoblje, savjetnici, financijska sredstva itd.); trendovi prema integriranoj komunikacijskoj strategiji koju kontrolira šef vlade (uspostava ureda za komunikaciju i službe za odnose s javnošću koji služe artikulaciji premijerovih *policy*-alternativa); trendovi prema povećanoj centralizaciji i koordinaciji *policy*-procesa (ima li premijerov ured veću kontrolu nad procesom donošenja odluka); postoje li istraživanja premijerove popularnosti i *policy* preferencija birača, koja provodi premijerov ured; povećanje broja nestranačkih tehnokrata i političara bez stranačkoga ili parlamentarnog zaleđa u vladi; povećana tendencija reorganizacija vlade; često premijerovo pozivanje na osobni mandat (plebiscitarne tehnike vodstva); povećanje broja posebnih savjetnika ili vijeća za savjetovanje premijera, čime se zaobilaze kabinet i birokratski aparat; povećano sudjelovanje premijera na međunarodnim skupovima (*executive bias* – odluke donesene na toj razini teško se mogu mijenjati u nacionalnoj političkoj areni, čime se zaobilaze stranka i parlament).

Prezidencijaliziranjem stranačke organizacije HDZ-a, osiguravanjem plebiscitarne potpore stranačkih aktivista kreiranju i provođenju politike na svim razinama stranačkog djelovanja te neposrednim legitimiranjem svoje izborne platforme utemeljenim na izravnoj poli-

tičkoj komunikaciji s biračima Sanader je osigurao sve pretpostavke za uspješno prezidencijaliziranje izvršne vlasti. Suprotno teorijskom modelu ministarske vlade (Dunleavy i Rhodes, 1990; Elgie, 1997 i 1998), u kojoj je premijer *primus inter pares*, a ministri “*policy*-diktatori” u svojim resorima (Laver i Shepsle, u: Müller, 2008: 197), Sanaderova vlada može poslužiti kao empirijska potvrda modela prezidencijalizirane monokratske vlade.²⁰ Pobjedom na izborima 2003. godine dio se HDZ-ove stranačke organizacije preselio u izvršnu vlast, a “monarhijski” obrasci dominacije koje je Sanader uspostavio u stranci preslikali su se i u organizaciju poslova Vlade. Obrazac ministara kao “diktatora” od početka nije imao nikakve šanse jer se Sanader nametnuo kao *policy*-imperator čiji imperij nije poznao nikakve granice i restrikcije. Samostalno je odlučivao o svim važnijim pitanjima, određivao strategije i politike Vlade na unutarnjem i vanjskopolitičkom planu te suzbijao osobnu neposlušnost i svaki pokušaj autonomnog djelovanja ministara.²¹ Sanader je

²⁰ Ona se može odrediti kao podtip premijerske vlade koju karakterizira premijerova dominacija u procesu političkog odlučivanja mogućnošću donošenja odluka u svim *policy*-poljima, određivanja ključnih pitanja o kojima će se raspravljati u pojedinim resorima te određivanja upravljačkog etosa, atmosfere ili operativne ideologije koja proizvodi predvidljiva rješenja za većinu *policy*-problema, čime se smanjuje manevarski prostor samih ministara (Dunleavy i Rhodes, 1990).

²¹ Poznati su brojni slučajevi u kojima je Sanader izravno mijenjao ili zabranjivao prethodno donesene ili tek najavljene odluke pojedinih ministara. Tako je, primjerice, spriječio ministra financija u pokušaju naplate PDV-a Hrvatskoj radioteleviziji, ministricu pravosuđa u najavljenoj reformi zemljišnih knjiga,

od početka pokazivao kako želi biti upoznat sa svim odlukama i potezima Vladinih dužnosnika, informiran o svim problemima, te se osobno uključivao u njihovo rješavanje. Političko je odlučivanje centralizirao u užem kabinetu Vlade i svomu premijerskom uredu, čime je zaobilazio širu Vladu i pojedine ministre. Jedinствена linija zapovijedanja i kontrole vodila je do toga Sanaderova centra, u kojemu se okružio bliskim suradnicima na razinama potpredsjednika Vlade, odanih državnih tajnika i posebnih savjetnika koje je osobno imenovao, a kabinet ih je samo potvrđivao. U petogodišnjem razdoblju imenovao je desetak osobnih savjetnika, a oformio je i posebno Ekonomsko vijeće koje ga je trebalo savjetovati o važnim makroekonomskim pitanjima vezanima za nacionalnu konkurentnost, industrijsku politiku te razvojna i strateška pitanja.

Paralelno s uspostavljanjem dominacije nad upravljačkim i organizacijskim obrascima djelovanja izvršne vlasti tekla je i izgradnja jedinstvene komunikacijske strategije koju je Sanader kontrolirao preko svoga pouzdanoga glasnogovornika Vlade. U visoko centraliziranomu komunikacijsko-informacijskom sustavu središnji je položaj zauzimao Vladin Ured za odnose s javnošću, koji je djelovao kao svojevrsan cenzorski ured, a s kojim su se sva ministarstva i držav-

poništio je odluku ministra zdravstva o ukidanju prijevoza bolesnim osobama, ministra obrane o nabavi vojne opreme, ministra poljoprivrede o cijenama otkupa pšenice, a ministra obrazovanja o nabavi besplatnih udžbenika. U jednom je intervjuu ministar obrazovanja, odgovarajući na pitanje tko je popustio u tomu sukobu oko besplatnih udžbenika, iskreno odgovorio: "Nema tu, premijer je taj koji vodi i odlučuje. Kad si član nečije Vlade."

ne agencije morale savjetovati u pogledu načina informiranja javnosti o svom radu ili prezentacije određenih važnih pitanja i problema. Učestalom praksom održavanja zatvorenih sjednica Vlada je uspostavila medijsku i informacijsku blokadu prema zainteresiranoj javnosti, što je izazvalo osude udruga civilnog društva, oporbenih stranaka i medijskih kuća. Odgovarajući na pitanja saborskih zastupnika na aktualnom prijepodnevu, Sanader je odbacio optužbe o zatvorenosti svojeg kabineta, dajući preporuku kako se hrvatska javnost o radu Vlade može informirati putem interneta i "Narodnih novina".²² Upotrebom takve ko-

²² Civilna udruga GONG provela je istraživanje kojim se tijekom 2008. godine pratio rad Vlade. Na temelju rezultata izrađen je godišnji izvještaj, a praćene su otvorene, zatvorene i telefonske sjednice. Redovito su pregledavane internetske stranice Vlade, Vladina priopćenja za javnost, novosti, zakoni, a u nekoliko navrata od Vlade su zatražene odluke sa sjednica. Analiza je pokazala kako Vlada uobičajeno održava sjednice četvrtkom, a svaka se sjednica najavljuje dan ranije bez objave dnevnog reda. Tijekom 2008. godine Vlada je održala 62 otvorene sjednice, a za ukupno 14 nije objavila dnevni red i materijale. Iako poslovnik Vlade ne navodi mogućnost održavanja telefonskih sjednica, tijekom 2008. održano ih je 10. Što se tiče zatvorenih sjednica, od ukupno 62, koliko ih je održano tijekom promatranog razdoblja, 34 bile su zatvorene za javnost, a na njima je Vlada donosila odluke o imenovanjima i razrješenjima, ali i o korištenju sredstava državnog proračuna.

Zanimljiv je i slučaj novinarka koja je, pozivajući se na Zakon o pravu na pristup informacijama, u studenome 2007. godine Vladi uputila dva zahtjeva: prvim je tražila dostavu svih odluka sa zatvorenih sjednica Vlade tijekom 2007. godine, a drugim dostavu dnevnog reda istih sjednica. Premda novinarka nikad nije dobila tražene podatke, te je

munikacijske strategije, koja se zasnivala na kontroli samih političkih sadržaja, Sanader je mogao vješto upravljati i načinom njihove medijske prezentacije, prikazujući ih kao vlastite uspjehe odnosno kao neuspjehe pojedinih ministara.

Konačno mi preostaje prikazati vezu Vlade i parlamenta u takvom hierarhiziranom i strogo kontroliranom sustavu odlučivanja, a koja se čini osobito zanimljivom. Nakon što je Sanader, uspostavljajući monarhijske odnose, zagospodario strankom, a namećući se kao *policy*-imperator i izvršnom vlašću, bilo je samo "tehničko" pitanje kako će osigurati poslušnost stranačke parlamentarne frakcije. Postavljanjem dugogodišnjih parlamentarnih veterana na ključna mjesta predsjednika Sabora i predsjednika Kluba zastupnika HDZ-a Sanader je osigurao pretpostavke za uspješno discipliniranje svoje parlamentarne većine. Budući da je HDZ-ova koalicijska vlada imala minimalnu većinsku potporu u parlamentu, prirodno se nametala potreba za jakom frakcijskom stegom, a zastupnici su sa saborskih sjednica mogli izostati samo u iznimnim slučajevima. Tako je, primjerice, predsjednik Kluba zastupnika izjavio kako u svakom trenutku zna gdje se nalaze i što rade HDZ-ovi zastupnici. Osim toga svaki je zastupnik morao podnositi mjesečna izvješća o svom radu u matičnim sredinama. U jednom je intervjuu predsjednik Sabora, objašnjavajući razloge takve discipline, rekao: "Zastupnici HDZ-a moraju biti u stalnom kontaktu sa zastupnicima stranaka koje nas podržavaju kako

Vladu tužila Upravnom sudu, ipak je uspjela dobiti informaciju da je Vlada tijekom 2007. na zatvorenim sjednicama donijela čak 603 odluke.

bi naši zakonski prijedlozi prolazili. To je iznimno važno za rad Vlade. Isto tako, zastupnici moraju biti na sjednicama i s njih mogu izostajati samo u iznimnim slučajevima. Kod nas vladaju čudna pitanja o parlamentarnoj stezi... U engleskom parlamentu imate sličnu stegu i ne vidim zašto je to kod nas neobično."²³

Već spomenuti Sanaderov "imperij" nije se ograničavao samo na poslove Vlade i pojedinih ministara, već je se zao i do samog parlamenta. Premijer je u brojnim slučajevima rutinizirane obrasce političkog dogovaranja i odlučivanja u parlamentu preskakao i zaobilazio izravnim *ad hoc* pregovorima s koalicijskim partnerima, osobito kada je smatrao da je riječ o pitanjima koja su mu od iznimne važnosti. Predsjednik Sabora takvo je ponašanje pokušavao opravdati "sporazumnim obvezama" HDZ-a prema koalicijskim partnerima, a u skladu s time je i njegova izjava kako je "predsjednik Vlade u nekoliko navrata održao sastanke s predsjednicima tih stranaka, odnosno sa zastupnicima nacionalnih manjina koji podupiru Vladu". Takvim je oblicima političkog komuniciranja, koalicijskog pregovaranja i personaliziranog odlučivanja Sanader dezavuirao temeljnu funkciju parlamenta kao glavne demokratske institucije deliberativnog odlučivanja.²⁴ Parlament je marginalizirao

²³ Čini se kako je stranačka stega britanskih laburista ipak bila nešto osebnija, osobito u prvom mandatu Blairove vlade, kada su stranački "bičevi" kontrolirali *backbenchere* putem radiopozivnika (*pagera*) koje su svi zastupnici dobili prije ulaska u Parlament.

²⁴ U tome se pogledu osobito zanimljivim čini događaj iz 2006. godine, kada je HDZ-ova parlamentarna većina, bez znanja samog predsjednika stranke, pokušala donijeti odluku kojom bi se jedan saborski zastupnik,

ran u tijelo koje samo potvrđuje odluke Vlade, a HDZ-ovi saborski zastupnici postali su mehanički stroj za dizanje ruku. HDZ-ovi zastupnici nisu imali nikakva utjecaja na proces odlučivanja, pa čak ni na samo formuliranje politika, jer je sva zakonodavna inicijativa potjecala iz Vlade. Ilustrativnim se za kraj čini primjer Zakona kojim se zabranilo okupljanje na Markovu trgu. Takvom se zakonu, kojim su zabranjeni prosvjedi pred zgradom Vlade, oštro usprotivio HDZ-ov zastupnik i predsjednik saborskog Odbora za zakonodavstvo. U novinskom je intervjuu istaknuo kako se takav zakon nikad ne bi donio da se o njemu moglo raspravljati. Dokaz tomu pronašao je u nepostojanju komunikacije između zastupnika i Vlade, jer je saborskim zastupnicima HDZ-a iznimno teško doći do premijera Sanadera, ali im je još teže doći do pojedinih ministara, pa čak i do pomoćnika ministara. Na pitanje tko zapravo kreira politiku odgovorio je: "Ivo Sanader. Tko bi drugi? Mi smo svi vodo-noše u odnosu na njega."

4. Zaključak

Prethodna je analiza pokazala da se HDZ može svrstati u tip predsjedničke stranke, koja je nastala kao rezultat tendencijske prezidencijalizacije stranačke

inače bivši član HDZ-a i nekadašnji bliski Sanaderov suradnik, zaštitio od sudskog progona zbog počinjenih ratnih zločina. Saznavši što u vezi s tim pitanjem prema njegov Klub zastupnika, Sanader je ostao iznenađen i odmah nazvao predsjednika Sabora, koji je primio poziv dok je trajala sjednica, što su zabilježile televizijske kamere. Predsjednik Sabora zatim je zatražio stanku i sazvao sastanak Kluba zastupnika HDZ-a, nakon kojeg su bezuvjetno odustali od daljnje namjere da zaštite bivšega stranačkog kolegu.

strukture. Primijenjeni empirijski indikatori otkrivaju kako se HDZ oblikovao u tip prezidencijalizirane stranke na sve tri razine demokratske politike: stranačke organizacije, izbornog procesa i izvršne vlasti. Takav kontekstualno i strukturno uvjetovan proces transformacije HDZ-a ima nekoliko uzroka. Od strukturnih čimbenika najvažnijima su se pokazali rast države iskazan kroz kompleksnost upravljačkog aparata, utjecaj masovnih medija te internacionalizacija politike. Rast kompleksnosti države koji se očituje u institucionalnoj diferencijaciji i pluralizaciji izravno je utjecao na prezidencijaliziranje izvršne vlasti. Centralizacija političkog odlučivanja vodila je do Sanaderova centra u Vladi, što je stvorilo jedinstvenu zapovjednu liniju kojom su se zaobilazili ministri i HDZ-ova parlamentarna frakcija. Utjecaj masovnih medija kao makrosocijalnog čimbenika prezidencijalizacije osobito je vidljiv u izbornom procesu, u kojemu je HDZ personalizirao svoju kampanju ističući Sanadera kao jedinog kandidata za premijera. Masovni su mediji na to reagirali praćenjem izbora kao "konjske utrke" u kojoj su primjenjivali američki model konfrontacije najvažnijih pretendenta na premijerski položaj, redovito ističući želju za medijskim sučeljavanjem dvojice glavnih kandidata iz HDZ-a i SDP-a. Europeizacija hrvatske politike i postizanje nacionalnog konsenzusa o nužnosti priključivanja Hrvatske euroatlantskim integracijama osigurali su Sanaderu novu veliku pozornicu na kojoj je mogao realizirati ulogu velikog vođe. Uključivanje HDZ-a u transnacionalnu grupaciju Europske pučke stranke (EPP), započinjanje pregovora s Europskom Unijom, potpuna suradnja s Međunarodnim sudom u Haagu te članstvo Hrvatske u NATO-u predstavljeni

su kao veliki osobni uspjesi premijera i predsjednika HDZ-a Sanadera.²⁵ Takvim stranačkim i državnim vanjskopoličkim uspjesima dodatno je legitimirao i učvršćivao svoju unutarnjopolitičku poziciju snažnog lidera i neupitnog autoriteta. Erozija društvenih rascjepa čini se najmanje uvjerljivim objašnjenjem prezidencijalizacije HDZ-a na razini izbornog procesa. Naime tradicionalni ideološki rascjep nastao za vrijeme Drugoga svjetskog rata i dalje ima presudnu ulogu u mobilizaciji birača i određivanju njihovih preferencija. Premda raste utjecaj kandidatskog glasanja, ključnom ostaje stranačka identifikacija utemeljena na tom rascjepu.

Kontekstualni čimbenici kao što su smrt autoritarnog vođe Franje Tuđmana, transformacija političkog sustava iz faze demokratske tranzicije u demokratsku konsolidaciju te reformiranje HDZ-a iz pokreta u stranku zasigurno su bitno pridonijeli stvaranju pretpostavki za prezidencijaliziranje stranke. Međutim najvažnijim od tih kontekstualnih fakto-

ra pokazuje se osobnost stranačkog vođe Sanadera. U klasičnoj političkoj konfrontaciji strukture i djelovanja Sanader je korištenjem osobnih i institucionalnih resursa koji su mu stajali na raspolaganju presudno utjecao na prezidencijaliziranje HDZ-a. Uspješnosti tog procesa pridonijele su i psihosocijalne karakteristike članova i birača HDZ-a, kojima su poštovanje autoriteta i sklonost autoritarnom načinu vladanja dio političkog svjetonazora i ideološke orijentacije. Većina birača HDZ-a očekivala je da se Sanader ponaša kao jaki vođa u stranci i izvršnoj vlasti.²⁶ Na pitanje s početka ovog rada kakvu je stranku Sanader ostavio svojoj nasljednici mogu odgovoriti parafrazirajući metaforu Georgea Jonesa (vidi u: Hargrove, 2001; Weller, 2003; Foley, 1993): stranačka organizacija HDZ-a funkcionira kao elastična gumica koja se rasteže i steže. Ako se pojavi neki resursima jak stranački lider, on je u prilici rastegnuti gumicu, ali mogući su i slučajevi kada ta ista gumica može snažno “opaliti po prstima”.

²⁵ Međunarodna postignuća Hrvatske često su pripisivana iznimnim diplomatskim i državnim umijećima Ive Sanadera. Prikazujući se kao veliki europejac i humanist, često se pozivao na iskrena prijateljstva i dobre veze s većinom europskih državnika, za što se smatralo da pridonosi uspješnoj realizaciji državnih vanjskopoličkih ciljeva. Službene susrete, konferencije i pregovore shvaćao je kao intimne prijateljske razgovore, a u brojnim se formalnim događanjima stranim predsjednicima vlada i država obraćao neformalno, osobnim imenom: “draga Angela”, “prijatelj Wilfred”, “naš prijatelj Bertie”, “moj stari prijatelj Wolfgang”. Takav se diskurs rabio kao oblik psihološkog utjecaja na članove stranke, jer su se na stranačkim kongresima HDZ-a redovito obraćali europski državnici, predstavljeni kao prijatelji Ive Sanadera i HDZ-a.

²⁶ Istraživanje političkih stavova birača, koje je provela skupina znanstvenika s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu uoči izbora 2003. godine, pokazalo je da više od 70 posto birača HDZ-a smatra kako nema društvenog napretka bez poštovanja autoriteta u obitelji, školi i državi. Isto tako većina birača, njih 46 posto, smatra da je za dobro funkcioniranje države važnije postojanje jakog vođe, dok je prednost poštovanju demokratske procedure dalo njih 38 posto. U tome se svjetlu može tumačiti izjava Sanaderove zamjenice Kosor, koja je u jednom intervjuu izjavila kako je “uvijek za čvrstu ruku u tom smislu da se zna tko što radi i tko za što odgovara”.

LITERATURA

- Bäck, Hanna, Dumont, Patrick, Meier, Henk Erik, Persson, Thomas, Vernby, Kare (2007) *Does European Integration Lead to a "Presidentialization" of Executive Politics?*. Paper Presented at the ECPR General Meeting in Pisa.
- Biezen, Ingrid van (2003) *Political Parties in New Democracies. Party Organization in Southern and East-Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cole, Alexandra (2008) Small but Significant: Why Small Parties Benefit from a Presidentialised German Party System. *German Politics*, 17 (1): 10-26.
- Čular, Goran (2000) Political Development in Croatia 1990-2000: Fast Transition – Postponed Consolidation. *Politička misao*, 37 (5): 30-46.
- Čular, Goran (2001) Vrste stranačke kompeticije i razvoj stranačkog sustava, u: Kasapović, Mirjana (ur.). *Hrvatska politika 1990.–2000*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 121-146.
- Čular, Goran (2004) Organisational Development of Parties and Internal Party Democracy in Croatia. *Politička misao*, 41 (5): 28-51.
- Dunleavy, Patrick i Rhodes, R. A. W. (1990) Core Executive Studies in Britain. *Public Administration*, 2: 3-28.
- Elgie, Robert (1997) Models of Executive Politics: A Framework for the Study of Executive Power Relations in Parliamentary and Semi-presidential Regimes. *Political Studies*, 2: 217-232.
- Elgie, Robert (1998) The Classification of Democratic Regime Types: Conceptual Ambiguity and Contestable Assumptions. *European Journal of Political Research*, 33: 219-238.
- Foley, Michael (1993) *The Rise of British Presidency*. Manchester: Manchester University Press.
- Grubiša, Damir (2007) *Berluskonizam. Talijanski politički dossier 2001.–2006*. Rijeka: Novi list – Adamić.
- Hague, Rod, Harrop, Martin i Breslin, Shaun (2001) *Komparativna vladavina i politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Hargrove, Erwin C. (2001) The Presidency and the Prime Ministership as Institutions: An American Perspective. *British Journal of Politics and International Relations*, 3 (1): 49-70.
- Heffernan, Richard (2005) Exploring (and Explaining) the British Prime Minister. *British Journal of Politics and International Relations*, 7: 605-620.
- Heffernan, Richard (2006) The Prime Minister and the News Media: Political Communication as a Leadership Resource. *Parliamentary Affairs*, 59 (4): 582-598.
- Helms, Ludger (2005a) *Presidents, Prime Ministers and Chancellors*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Helms, Ludger (2005b) The Presidentialisation of Political Leadership: British Notions and German Observations. *The Political Quarterly*, 76 (3): 430-438.
- Kaase, Max (1994) Is There Personalization in Politics? Candidates and Voting Behavior in Germany. *International Political Science Review*, 15 (3): 211-230.
- Kasapović, Mirjana (2001) Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj 1990.–2000, u: Kasapović, Mirjana (ur.). *Hrvatska politika 1990.–*

2000. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 15-40.
- Kasapović, Mirjana (2004) Personalizacija izbora: mit ili stvarnost?. *Društvena istraživanja*, 71 (3): 363-381.
- Kasapović, Mirjana (2008) Izravni izbori premijera: slom izraelskog eksperimenta. *Društvena istraživanja*, 17 (6): 1071-1087.
- Kasapović, Mirjana (2009) *Forza Italia: Una storia italiana* (članak u izdanju).
- King, Anthony (ur.) (2002) *Leaders' Personalities and the Outcomes of Democratic Elections*. Oxford: Oxford University Press.
- Langer, Ines Ana (2007) A Historical Exploration of the Personalisation of Politics in the Print Media: The British Prime Minister (1945-1999). *Parliamentary Affairs*, 60 (3): 371-87.
- Maddens, Bart i Fiers, Stefaan (2004) The Direct PM Election and the Institutional Presidentialisation of Parliamentary Systems. *Electoral Studies*, 23: 769-793.
- Marsh, David i Stoker, Gerry (2005) *Teorije i metode političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- McAllister, Ian (2007) The Personalization of Politics, u: Dalton, Russell J. i Klingemann, Hans-Dieter (ur.). *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press, 571-589.
- Merkel, Wolfgang (2009) *Transformacija političkih sustava. Teorije i analize*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti (u tisku).
- Meyer, Thomas (2003) *Mediokracija. Medijska kolonizacija politike*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Mughan, Anthony (2000) *Media and the Presidentialization of Parliamentary Elections*. Basingstoke: Macmillan Press Ltd.
- Müller, Wolfgang C. (2008) Governments and Bureaucracies, u: Caramani, Daniele (ur.). *Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press, 189-216.
- O'Malley, Eoin (2007) Setting Choices, Controlling Outcomes: The Operation of Prime Ministerial Influence and the UK's Decision to Invade Iraq. *British Journal of Politics and International Relations*, 9: 1-19.
- Poguntke, Thomas (2000) *The Presidentialization of Parliamentary Democracies: A Contradiction in Terms?*. Paper Presented in ECPR Workshop.
- Poguntke, Thomas i Webb, Paul (2005) *The Presidentialization of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Samuels, David J. (2002) Presidentialized Parties. The Separation of Powers and Party Organization and Behavior. *Comparative Political Studies*, 35 (4): 461-83.
- Weller, Patrick (2003) Cabinet Government: An Elusive Ideal?. *Public Administration*, 81 (4): 701-722.
- Zakošek, Nenad (2001) Struktura biračkog tijela i političke promjene u siječanjskim izborima 2000, u: Kasapović, Mirjana (ur.). *Hrvatska politika 1990.-2000*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 99-122.
- Zakošek, Nenad (2002) *Politički sustav Hrvatske*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

The Presidentialisation of Croatian Parties: the CDU's Case

SUMMARY The author analyses the transformation of the Croatian Democratic Union (*Hrvatska demokratska zajednica; HDZ*) into a type of a presidentialised party, which has arisen as a new pattern of party organisation within the broader process of the presidentialisation of politics. The presidentialisation of political parties can be observed in all forms of party organisation: party head offices, the party in the government, and in a parliamentary party faction. In the first place, the author gives an outline of the emergence and development of the CDU up to 2000 and Ivo Sanader taking the leadership of the party, identifying this year as a demarcation point of democratic transformation in Croatia and arguing why he will not include the development of the CDU's party organisation prior to 2000 in his research. Then he dissolves the contingent and structural changes within the party and gives plausible grounds for them by theoretical and methodological tools of the concept of presidentialisation. In observing the processes at all three levels of democratic politics, he seeks to establish whether the CDU fits into the pattern of a presidentialised party. The analysis has shown that the CDU can be assigned to the type of a presidential party, which has emerged as a result of the tendential presidentialisation of party structure. The applied empirical indicators reveal that the CDU has turned into the type of a presidentialised party at all three levels of democratic politics: the party organisation, electoral process and executive branch of government.

KEYWORDS Croatian Democratic Union (CDU), Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), political party, Croatian party system, presidentialisation, Ivo Sanader